

היחס בין תרעומת, מחוסר אמנה ו"אין רוח חכמים נוחה הימנו"**א. בבא מציעא מט ע"א**

רב כהנא יהבי ליה זווי אכיתנא, לסוף אייקר כיתנא. אתא לקמיה דרב, אמר ליה במאי דנקיטת זווי הב להו, ואידך דברים נינהו ודברים אין בהן משום מחוסרי אמנה.

● דאיתמר "דברים: רב אמר אין בהן משום מחוסרי אמנה. ורבי יוחנן אמר יש בהם משום מחוסרי אמנה."
מיתבי [נגד רב], "רבי יוסי ברבי יהודה אומר: מה תלמוד לומר 'הין צדק'? והלא הין בכלל איפה היה! אלא לומר לך שיהא 'הן' שלך צדק ו'לאו' שלך צדק!" אמר אביי: ההוא שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב.
מיתבי [נגד רב], "רבי שמעון אומר אף על פי שאמרו טלית קונה דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית, מכל מקום כך הלכה, אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו!"...
ומי אמר רבי יוחנן הכי? והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: האומר לחבירו "מתנה אני נותן לך" יכול לחזור בו. 'יכול' פשיטא! אלא "מותר לחזור בו!"

● אמר רב פפא, ומודה רבי יוחנן במתנה מועטת דסמכא דעתיהו.
● הכי נמי מסתברא, דאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ישראל שאמר לבן לוי 'כור מעשר יש לך בידי', בן לוי רשאי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר. אי אמרת בשלמא לא מצי למיהדר ביה, משום הכי רשאי. אלא אי אמרת מצי למיהדר ביה, אמאי רשאי? אישתכח דקא אכיל טבלים!...

ב. מעשה רקח הלכות מכירה פרק ז הלכה ט

והנה בשו"ת מהר"ם אלשיך ז"ל סי' קכ"א דקדק בלשון רבינו שכתב מי שאמר לחבירו דמשמע חבירו דוקא, אבל אם המקבל הוא עני קנה, אפילו מתנה מרובה קנה מדין צדקה... ולענ"ד רחוק הוא להעמיס כל זה...

ג. משנה שביעית י:ט

המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו הלוח מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו:

ד. ר' אליהו בן חיים, שו"ת ראנ"ח סימן קיה

"וכל המקבל אין רוח חכמים נוחה הימנו" פ"י אין רוח חכמה וחסידות בקרבו.

ה. בבא מציעא מח ע"א

והנושא ונותן בדברים לא קנה והחזור בו אין רוח חכמים נוחה הימנו.

ו. רמב"ם הלכות מכירה פרק ז:ח

הנושא ונותן בדברים בלבד הרי זה ראוי לעמוד לו בדבורו, אף על פי שלא לקח מן הדמים כלום ולא רשם ולא הניח משכון, וכל החזור בו בין לוקח בין מוכר אף על פי שאינו חייב לקבל מי שפרע הרי זה ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו.

ז. רמב"ם הלכות דעות פרק ה הלכה יג

משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה, אומר על לאו לאו ועל הן הן, מדקדק על עצמו בחשבון ונותן ומוותר לאחרים כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן, ונותן דמי המקח לאלתר ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה, (אינו [גי' כ"מ]) מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה, כדי שיעמוד בדבורו ולא ישנהו...

ח. כנסת הגדולה הגהות טור חושן משפט סימן רד:כא

"הרי זה ממחוסרי אמנה." נ"ב: פשטן של דברים שהוא ממחוסרי אמנה אבל אינו מקבל מן שפרע. אבל בפסקי מהר"ם ריקאנטי ז"ל סימן שס"ד כתוב והר"ם פסק על ההיא דמתנה מועטת דקאי עלה במי שפרע ולא חילק בין מחוסר אמנה ומי שפרע. ע"כ.

ט. ר' יוסף פליישמן, עלון המשפט, פסקי דינים – מחוסר אמנה – חלק א' <http://bit.ly/2kof8eM>**י. ר"ש מסכת שביעית פרק י משנה ט**

וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו - הא שאינו מקיים את דברו אין רוח חכמים נוחה הימנו. ולא משום דאיכא איסור, דאמרינן בפרק הזהב (דף מט א) דברים אין בהן משום מחוסרי אמנה... וליכא איסור [אלא] אין חכמים מחזיקים לו טובה שלא הצריכוהו לכך:

יא. שו"ת ראנ"ח סימן קיח

ומכל מקום איך שיהיה לדעת המקשה ודאי הכי הוה [דיש איסור ממש] דהוה ס"ל דההיא ד"הין צדק" מיירי כגוונא דפלוגתא דרב ור"י. ואף על גב דהוי אסור שיש לו סמך מן התורה, קתני עלה במתניתין "אין רוח חכמים נוחה הימנו, דשפיר משתמע מלשון "אין רוח חכמים נוחה הימנו" דאסורא אית ביה. וכן אמרינן שם "דאמר רבי יוחנן האומר לחברו מתנה אני נותן לך מותר לחזור בו" ומוקי לה במתנה מרובה, משמע דבמועטת אסור לחזור בו:

יב. נימוקי יוסף מסכת בבא מציעא דף מט עמוד א

[על קללת מי שפרע] "בעושה מעשה עמך" – "בעמך" דרשינן הכי, והאי לא עושה מעשה עמך הוא דכתיב [צפניה ג'] "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב וגו'".

יג. רש"י מסכת בבא מציעא דף מט עמוד א

משום הכי רשאי [להפריש] - שיש לו לסמוך על מה שכתוב (צפני' ג) "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב", ולא יתנונו ללוי אחר.

יד. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף מט עמוד א

תירץ הראב"ד ז"ל דהכי קמותבינן: "בשלמא לרבי יוחנן איכא למימר דאפילו בעשה נמי קאי כרבי יוסי ["הן צדק"]... אבל לרב ודאי קשיא דאפילו עשה נמי אית בה! ופרקה אביי דלכולי עלמא לא קאי בעשה, דההיא דרבי יוסי שלא ידבר אחת בפה וכו'.

טו. כתובות פו ע"א

א"ל רב כהנא לרב פפא לדידך דאמרת פריעת בעל חוב מצוה אמר לא ניחא לי דאיעביד מצוה מאי?

טז. רש"י מסכת כתובות דף פו עמוד א

מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק ולאן שלך צדק (בבא מציעא דף מט).

יז. שו"ע חושן משפט רד:ז

הנושא ונותן בדברים בלבד, הרי זה ראוי לו לעמוד בדבורו אף על פי שלא לקח מהדמים כלום, ולא רשם ולא הניח משכון. וכל החוזר בו, בין לוקח בין מוכר, אף על פי שאינו חייב לקבל מי שפרע ה"ז ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו.

יח. סמ"ע סימן רד ס"ק יב

ראוי לו לעמוד בדיבורו. דרשו רבותינו ז"ל [שם מ"ט ע"א] אמ"ש [ויקרא י"ט ל"ו] הין צדק, שיהא הן שלך צדק.

יט. רי"ף מסכת בבא מציעא דף כט עמוד ב

והלכתא כר' יוחנן תניא ר' יוסי ברבי יהודה אומר מה ת"ל והין צדק והלא הין בכלל איפה אלא שיהא הן שלך צדק ולאן שלך צדק ופירשה אביי שלא ידבר אחת בפה ואחת בלב.

תרעומת למאי נ"מ?

כ. בבא מציעא נב ע"ב

עד מתי מותר להחזיר? ... ואם היה [האשם] מכירה, אפילו לאחר שנים עשר חדש כו'. היכא? אי בכרכין הא אמרת עד שיראה לשולחני, אי בכפרים הא אמרת עד ערבי שבתות! אמר רב חסדא מידת חסידות שנו כאן. אי הכי אימא סיפא "אין לו עליו אלא תרעומת" – למאן? אי לחסיד [כלו' שהחסיד יתרעם], לא קבולי ליקבלה מיניה ולא תרעומת תיהוי ליה! ואלא להאיך דקבלה מיניה, ולבתר דמקבלה מיניה תרעומת תיהוי ליה! הכי קאמר: הא אחר [שאינו חסיד], אף על פי שאין מקבלה הימנו אין לו עליו אלא תרעומת.

כא. רש"י מסכת בבא מציעא דף נב עמוד ב

אם לחסיד - קאמר דיש לו תרעומת על המחזיר, מי כופהו לקבל שיתרעם, טוב לו שלא יקבלנה משיקבלנה ויוציא דיבה על חברו.

כב. מרדכי מסכת בבא מציעא הגהות מרדכי נוספות פרק הזהב [המתחיל ברמז תמח]

תשובה לראשי מתיבתא: ראובן א"ל לשמעון "אית זבינתא לודך פלוני, זבנה ביני ובינך." אזל שמעון זבנה. א"ל ראובן "פלג לי." א"ל שמעון "לא פליגנא." אי דיהיב ראובן לשמעון וזוי למיזבן בהדי הדדי וקנו מיניה, מחייבין ליה למיתב ליה מנתיה דיליה ע"פ ב"ד. ואי לא שקיל שמעון מיניה וזוי, ודברים הוו ביניהם והשתא הדר ביה, מודיעין ליה בי דינא עונשא דקא עבר אדאורייתא דכתיב איפת צדק והין צדק שיהא הן שלך צדק ולאן שלך צדק דמתבעי לקיומי למימריה...

כג. שו"ת תשב"ץ חלק ד (חוט המשולש) טור א סימן מה

אך אמנה יש לו על ראובן תרעומת דברים לפני המקום ב"ה אם הוא עשה לו הדבר הזה בערמה מעיקרא שהיה יודע את הדין ורימה אותו...

כד. כנסת הגדולה הגהות טור חושן משפט סימן רד:יח

מי שאינו עומד בדיבורו שהוא מחוסר אמנה מותר לקרותו רשע. מהר"ם בתשובה העתיקו מההר"י קולון ז"ל בשורש ע"ו מהר"ם מיניץ בתשובותיו סימן (ק) [ק"א] רבינו בית יוסף בטור י"ד סימן רס"ד.

כה. בית יוסף יורה דעה סימן רסד

ואני מצאתי תשובת הר"מ עצמו (שם) וכתוב בה שנשאל על מי שנולד לו בן ונתנו ללוי למול, והיה קטן וחלש, ושאלו לאבי הבן מתי נמול אותו ואמר לסוף חודש שיצא מכלל נפל, ובתוך אותו זמן נתייעץ אבי הבן להמתין יותר עד שיחלים, והמוהל הלך חוץ לעיר לצורך קהלו כי לא היה סבור שימול הילד כ"כ במהרה כי עדיין היה הילד חלש, ואח"כ נתייעץ האב למול את בנו לאחר חודש והמוהל לא היה בעיר, ולא רצה להמתין עד שיבא ושלח אחר מוהל אחר חוץ לעיר והודיעו בין יבא לוי בין לא יבא נתתיו לך למולו, ועתה באו שניהם בעיר ביום אחד תודיענו למי יש לו לאב לתת את בנו למול.

והשיב מעשה היה בימי רבינו תם (ב"ק צא: תוד"ה וחיבו) באחד שנתן בנו למוהל למולו ובא אחר וקדמו ובא הראשון לדין על שכר הברכה, ושאלו לרבינו תם והשיב דמילתא דלית בה חסרון כ"ס לא עבדינן שליחותיהו (ב"ק פד:): ואפילו תפס מפקינן מיניה, אבל אם עדיין לא קדמו והרי שניהם עומדים לפנינו אז ודאי אותו שנדר לו תחלה הוא קודם, דלא גרע ממכירי כהונה ולויה דפרק כל הגט (ל.) חשיב להו כאילו אתא לידייהו...

ומיהו אי הדר ביה פירש ריב"ם שאין בית דין יכולים לעכבו מלחזור, אבל הוא עובר משום "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב" (צפניה ג יג) ומותר לקרותו רשע.

כו. מעשה רקח הלכות מכירה פרק ז:ט

עוד הביא הרב [כנה"ג] שם אות י"ח משם מהר"ם ז"ל, דמותר לקרותו רשע עיין שם, ואפשר דלמדה הרב ז"ל מההיא דתנן, "עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע" והוא בכלל העובר על דברי חז"ל.

כז. ראב"ד, בשיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף מט עמוד א

ואפשר דאפילו מצות עשה נמי אית בהו ועל כן אמר אביי לההיא ד"שלא ידבר אחת בפה וכו'" אבל אם אמר בדעת גמורה משום מחוסרי אמנה איכא, רשע לא מיקרי.

כח. רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ה:ב

אפילו להגביה ידו על חבירו אסור וכל המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא הכהו הרי זה רשע.

כט. הגהות מיימוניות הלכות חובל ומזיק פרק ה:ב

פסק ראב"ן שפוסקים דינו כן לקרותו רשע, ופסול לעדות וכשנגדו נשבע ונוטל עד שישוּב מרשעו ויקבל דין, ואפילו לא תבעו זה אלא אחר. וכן פסק רא"ם אהא דפ' האומר דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע שיש לחזן הכנסת להכריז עליו בבית הכנסת ברבים, וכן היה מורה ושלום מורי רבינו מאיר משמו ע"כ:

ל. שו"ת מהר"ם מיניץ סימן לט (א)

סיומא דמלתא אכתוב למען ירוץ הקורא בו, אם הר"ג רוצה להחזיק הבית, ואז אם אחיו של הנר' גומ' רוצה לישאר בחוץ, אז צריך אחיו של הנרא' גומפכין לקבל עליו בפני ב"ד באשר הוא שם... והוי הר"ג מחוסר אמנה, וכן צריך ש"ץ להכריז בב"ה בשעה שאומרים אשרי, וז"ל "גומפכין חזר בו מדבריו, שאמר שרוצה להניח הבית לגומפרכט, לכך הוא מחוסר אמנה..."

לא. תפארת ישראל - יכין מסכת בבא מציעא פרק ו משנה א

תרעומת. מדלא קאמר "יש להן תרעומות זע"ז", קמ"ל דאין להן זע"ז שום חיוב, אפילו לצאת ידי שמים:

לב. פרישה חושן משפט סימן שכו:א

תרעומת מיהא יש להמקבל [על] בעל השדה, דצריך ליתן לו כל חלקו בחיטין [ואינו] מנכה לו עבור דלא הוכחש ארעיה. ואי בעי להיות נקי מהתרעומת צריך לפייסו...

לג. רמב"ם הלכות מכירה פרק א הלכה א

המקח אינו נקנה בדברים, ואפילו העידו עליהם עדים... וכן בנותן מתנה ומקבלה.

לד. תוספות מסכת כתובות דף קב עמוד א "אליבא"

ואין לתמוה היכי משתעבד בשטר זה [שטר פסיקתא ד"תנאים"], הא אין מטלטלין נקנין בשטר, די ש לומר דהואיל וטרח למכתב שטרא גמר ומשעבד נפשיה שהרי אפילו באמירה בעלמא יש דברים שנקנים כדקאמר בסמוך. ועוד דשמעינן ליה לרבי יוחנן בהזהב (ב"מ דף מט.) הנותן מתנה מועטת לחבירו קנה אף על פי שלא הגיע לידו דגמר ומקני הכא נמי מתוך שטרח ליתנם בשטר ככה"ג גמר ומקנה.

לה. קובץ שעורים בבא בתרא אות שעד

בתוס' כתבו דמכירי כהונה [שציפו לתת תרו"מ לכהן פלוני] הוי כמו מתנה מועטת דאסור לחזור בו, ומ"מ מהניא חזרתו. ולכאורה משמע, שמכירי כהונה לא זכו עדיין עד שתבא לידם, וכן הבין בקצה"ח סי' רע"ח, אבל באמת א"א לפרש כן, דהא במלוה מעות את הכהן, גיטין ל', מבואר דבמכירי כהונה יכול למכור חלקו, ואי נימא דלא זכה עד שתבא לידו, איך ימכור דבר שאינו שלו, וכן בסוגיין מבואר, דמוריש את בניו, ואם המוריש לא זכה בהן איך יוריש לבניו! ובקצה"ח כתב דגם בנשבע לתת לחבירו, כיון דאסור לחזור בו, יכול המקבל להוריש, ודברי תימה הן, דכיון דשבועה אינה עושין קנין, איך יוריש דבר שלא זכה בו מעולם?

ובתוס' כתובות ק"ב כתבו דיש דברים שאינן צריכין קנין, דכיון דגמר ומקני א"צ מעשה קנין. והביאו ראיה, ממתנה מועטת, ב"מ מ"ט, והיינו מדיכול לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר, אלמא דקני, והוא תמוה לכאורה, דהא מבואר שם דיכול לחזור בו, ואי נימא דקנה, אמאי יכול לחזור?

וצ"ל, כמו שמצינו - קי"ג - "קנין עד אימת יכול לחזור בו", והוא דוקא בקנין סודר, והטעם, כיון שלא הוציא עדיין הדבר מרשותו, קים להו לרבנן שכוננתו היתה שיכול לחזור, ה"נ במכירי כהונה, אף דגמר ומקני לאלתר, מ"מ דעתו להקנותו רק בתנאי אם לא יחזור בו עד שיבא ליד הכהן, ואם לא חזר בו, קנה הכהן למפרע, ומשו"ה מיקרי מוחזק אצל הכהן...

לו. גיטין ל' ע"ב

ישראל שאמר לבן לוי "מעשר לאביך בידי, הילך דמיו", אין חוששין שמא עשאו אביו [של הלוי] תרומת מעשר על מקום אחר. "כור מעשר לאביך בידי והילך דמיו" חוששין שמא עשאו אביו [של הלוי] תרומת מעשר על מקום אחר.

לז. חידושי הרשב"א מסכת גיטין דף ל' עמוד ב

וא"ת, א"כ אף הוא היאך יעשנו תרומת מעשר דאכתי לא קני ליה, איכא למימר דכיון דאין לו בו לישראל הנותן אלא טובת הנאה והוא לא מתנה מועטת ויש בחזרתו משום מחוסרי אמנה, יכול הוא לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר כל שלא חזר בו בעל הבית, אף על פי שיש לו לבעל הבית רשות לחזור בו, וכדאמר' בפרק הזהב (מ"ט א') מודה ר' יוחנן במתנה מועטת דסמכה דעתיה...

לח. רמב"ם הלכות מעשר פרק ה הלכה ט

השוכר את הפועלים לעשות עמו בפירות, בין בתלושין בין במחוברין, הואיל ויש להם לאכול מן התורה במה שהן עושין הרי אלו אוכלין ופטורים מן המעשר. ואם התנה עמהן שיאכלו מה שלא זכתה להן תורה, כגון שהתנה עמהן הפועל שיאכלו בניו עמו או שיאכל בנו בשכרו או שיאכל אחר גמר מלאכתו בתלוש, ה"ז אסור לאכול עד שיעשר הואיל ואוכל מפני התנאי ה"ז כלוקח.

לט. דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות מעשר פרק ה

מה שהקשה בחזו"א דהא רבנו פסק דהלוקח לשלוח לחברו אין קובע למעשר, וגבי הבן הו"ל מתנה, ולמה קובע כאן? ... ונראה דאע"ג דלא קנה לפי דברי רבנו ויכול לחזור בו, מ"מ כל כמה דלא הדר ב' בודאי חייב בעה"ב ליתן לבנו, שהרי הסכימו ביניהן על כך... הו"ל "מקח" גבי השני דהא לענין מקח במעשרות א"צ מקח ממש שא"י לחזור בו, [שעיקר הטעם שקובע משום שדבר שקנה ושולם עבורו מרגיש קביעות באכילתו כמש"כ הרמב"ן בב"מ פ"ח א'], שהרי כ' רבנו בריש פירקין דגם אם נתן מעות ולא משך הוי מקח, אף על גב דמצי הדר ב', כיון שיש מי שפרע אלמא דכל שאסור לחזור מקרי מקח וקובע.

מ. שו"ע חושן משפט רד:ח

וכן מי שאומר לחבירו ליתן לו מתנה, ולא נתן, הרי זה ממחוסרי אמנה. במה דברים אמורים? במתנה מועטת, שהרי סמכה דעתו של מקבל כשהבטיחו. אבל במתנה מרובה אין בה חסרון אמנה שהרי לא האמין זה שיתן לו דברים אלו עד שיקנה אותו בדברים שהם נקנים בהם.

מא. רבי עקיבא איגר חושן משפט סימן רד:ח

במתנה מועטת. נ"ב ומ"מ אם מת נראה דאין מוטל איורשים ליתן לו המתנה, ועיין תשובת חכם צבי סי' ע':

מב. ר' אליהו ציון סופר, בענין מחוסר אמנה בדברים, מקבצאל, ענף ב:ב-ג

ב: ובספר משנת יעבץ להרה"ג ר' בצלאל ז'ולטי ז"ל הו"מ לג כתב דלסברת התוס' כתובות קב... אם כן הא דחזור בו הוא מחוסר אמנה אינו רק משום דאינו מקיים דבריו, אלא משום שעל ידי זה שחוזר בו מפקיע את זכות הקנין שיש לחבירו במתנה מועטת. לכן כשמת הנותן, גם ליורשים יש להם חיוב ליתן המתנה, ואם חזרו בהם הם בכלל מחוסרי אמנה שהרי הם מפקיעים את זכות הקנין שיש למקבל במתנה מועטת. ג: אמנם לכאורה י"ל דאין סתירה מדברי תוס' כתובות הנ"ל למה שהעלו הגרע"א והחכ"צ, דהאי דינא דאסור לבטל הקנין שכבר חל הוא רק למי שנתחייב והבטיח בדבורו להעמיד הקנין ולקיימו... והיות שהיורשים לא הבטיחו קיום הקנין מסתבר לומר שאין להם חיוב להעמידו וזכותם לחזור בהם ולבטלו...